

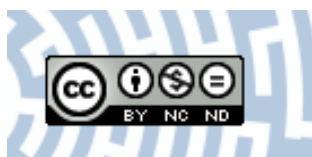

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Porozumiewanie się nauczyciela i uczniów w klasie freinetowskiej

Author: Beata Oelszlaeger

Citation style: Oelszlaeger Beata. (2001). Porozumiewanie się nauczyciela i uczniów w klasie freinetowskiej. W: W. Kojs, Ł. Dawid (red.), "Procesy komunikacyjne w szkole" (S. 153-161). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Beata Oelszlaeger

Cieszyn

Porozumiewanie się nauczyciela i uczniów w klasie freinetowskiej

Wiele już powiedziano o komunikacji i dialogu w dziedzinie tak ważnej dla społeczeństwa, jaką jest edukacja. Przytoczono wiele definicji pojęć, aby znaleźć jak najbardziej właściwe określenie tego, co jest najważniejsze w związku z procesem porozumiewania się między ludźmi. Nawet w małej wspólnotie komunikacyjnej, jaką jest klasa szkolna, można zaobserwować różnorodne sposoby porozumiewania się¹. Szczególnie dobrym przedmiotem obserwacji mogą być te klasy, które charakteryzuje wysoki poziom demokratyzacji. W takim zespole nie jest ważny tylko jeden nadawca, dany niejako z urzędu. Każdy uczeń ma prawo komunikować o swoich potrzebach, marzeniach, emocjach, o chęci zdobywania interesujących go informacji. Akceptowany przez nauczyciela i kolegów z klasy, ma możliwość porozumienia się z nimi w tym celu w każdy znany mu sposób: czy to werbalnie czy wykorzystując mowę ciała².

Porozumiewanie się uczniów i nauczyciela w procesie edukacyjnym stanowi pewnego rodzaju trudność dla obu stron. Z punktu widzenia nauczyciela polega ona na dbałości o dobór słów kierowanych do uczniów, tak aby były zrozumiałe i jednoznacznie przez nich odebrane. Ten ważny aspekt jego pracy, czyli przygotowanie językowe³, musi iść w parze z umiejętnym tworzeniem wspólnoty komu-

¹ B. K a c z m a r e k: *Mózg – język – zachowanie*. Lublin 1994, s. 18–19.

² S. M o l c h o: *Mowa ciała*. Warszawa 1998.

³ M. S z y b i s z: *Trójpodmiotowość – konieczność porozumiewania się*. W: *Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela*. Red. A. A. K o t u s i e w i c z, G. K o ć - S e n i u c h, J. N i e m i e c. Warszawa–Białystok 1997, s. 40.

nikacyjnej, w której wszyscy jej uczestnicy mają równoprawny głos. Jeśli chodzi o uczniów, to owa trudność wiąże się z jasnym określaniem własnych celów edukacyjnych, przewidywaniem swoich przyszłych działań i informowaniem o tym nauczyciela i kolegów za pomocą odpowiednich słów. Mówiąc w skrócie, trudność ta dotyczy kształtowania kompetencji językowej⁴. Może również wynikać z nowej roli dziecka (innej od tej, którą znało dotychczas w rodzinie), jaką odgrywa jako osoba, która nagle jest akceptowana, wysłuchiwana i ważna. Możliwość wypowiedzenia swojego zdania w sprawie procesu edukacyjnego powoduje, że uczniowie nie tylko świadomie, ale – co istotniejsze – chętniej podejmują odpowiednie działania. Ich podmiotowość w tymże procesie jest widoczna. Wzrasta więc ich poczucie ważności. Skoro sami komunikują o chęci podejmowania określonych działań, to znaczy, że dają nauczycielowi możliwość zainteresowania ich celami wynikającymi z programu nauczania. Porozumienie obu stron w klasie o demokratycznym stylu pracy stwarza więc wiele możliwości różnorodnej i interesującej pracy także nauczycielowi, który jako osoba refleksyjna ciągle poszukuje skutecznych metod pracy.

Dobrym przykładem ilustrującym to zagadnienie jest współdziałanie nauczyciela i uczniów w klasie freinetowskiej, w której – dzięki współpracy ze strony uczniów czy nawet ich decydowaniu o działaniach edukacyjnych w demokratycznej atmosferze pracy – można osiągnąć wysoką skuteczność kierowanego przez nauczyciela procesu nauczania – uczenia się. Mierzy się ją nie tylko liczbą pozytywnych ocen, ale i nabyciem przez ucznia tych umiejętności, które wspomagają jego dalszy rozwój, zwłaszcza zaś:

- samodzielne dochodzenie do wiedzy poprzez poszukiwanie informacji, przekształcanie ich, przechowywanie (włączanie w istniejącą już strukturę wiedzy) oraz przekazywanie ich innym uczestnikom działań edukacyjnych⁵,
- stosowanie odpowiednich narzędzi pracy w związku z projektowanymi celami i zadaniami edukacyjnymi.

Kiedy do tychże umiejętności dodamy jeszcze nabywanie wiedzy naturalnymi metodami, takimi jak szukanie po omacku czy doświadczenie poszukujące, otrzymamy główne założenia koncepcji pedagogicznej Celestyna Freineta.

Ten francuski pedagog w pracy nauczycielskiej przykładał wielką wagę do właściwego klimatu w klasie, który miał sprzyjać wszelkim działaniom nauczyciela i uczniów. W atmosferze wzajemnego szacunku następowało bardzo łatwo porozumienie między dwiema stronami procesu nauczania – uczenia się. Demokratyczne relacje na płaszczyźnie: nauczyciel – uczeń, uczeń – nauczyciel czy uczeń – uczeń⁶

⁴ G. K o ć - S e n i u c h: *O edukacji dialogicznej nauczyciela*. W: *Myśl pedeutologiczna...*, s. 193.

⁵ W. K o j s: *Działanie jako kategoria dydaktyczna*. Katowice 1994, s. 90.

⁶ Por. B. O e l s z l a e g e r.: *Dziecko i jego wpływ na życie w szkole*. W: *Dziecko w szkole*. Red. B. D y m a r a. Kraków 1998, s. 147.

są bowiem tym czynnikiem, który umożliwia właściwą komunikację w szkole, co jest istotą nowoczesnych teorii pedagogicznych.

Klasa, a później szkoła, którą prowadził C. Freinet, charakteryzowała się właśnie tego rodzaju porozumieniem nauczyciela z uczniami, w bardzo różnym zresztą wieku⁷. Umożliwiło ono wspólne wypracowanie specyficznych technik, które przedstawię dalej. Posłużę się w tym celu modelem komunikacji zaproponowanym przez Marie-Noëlle Lemaître⁸, która stwierdza, że dobra komunikacja polega na udzieleniu odpowiedzi na następujące pytania (por. tabela 1): *Kto? Co mówi? Do kogo? Gdzie? Dlaczego? Jak? Z jakim rezultatem?*

Ten zestaw pytań proponuję uzupełnić jeszcze jednym: *Kiedy?*, tak ważnym w planowaniu jakichkolwiek działań.

T a b e l a 1

Siedem pytań-kluczy niezbędnych do właściwej komunikacji

1	2	3	4	5	6	7
<i>Kto?</i>	<i>Co mówi?</i>	<i>Do kogo?</i>	<i>Gdzie?</i> <i>Kiedy?</i>	<i>Dlaczego?</i>	<i>Jak?</i>	<i>Z jakim rezultatem?</i>
nadawca	wiadomość	odbiorca	kontekst, środowisko	cel	środki	

Te pytania dotyczą głównie fazy planowania pracy w klasie freinetowskiej. Porozumiewanie się jest wtedy możliwe na wszystkich poziomach. Nadawcą może być nauczyciel, który proponuje temat zajęć lub informuje o propozycjach złożonych przez uczniów, wskazuje możliwości realizacyjne, próbuje określić oczekiwany rezultat działań. Może nim być także uczeń jako autor pomysłów, projektów lub grupa uczniów, której zdanie wyraża jej reprezentant. Podobnie z odbiorcą komunikatu – może nim być nauczyciel i uczniowie. Porozumiewanie się w toku działań związanych z planowaniem odbywa się w klasie freinetowskiej nie tylko werbalnie, przez dialog. Ważne stają się też wszelkiego rodzaju gesty, mimika, zachowanie zarówno nauczyciela, jak i ucznia.

Aby praca została dobrze zorganizowana, powinna być zaprojektowana przez nauczyciela w jego miesięcznym planie pracy, a następnie – po uwzględnieniu indywidualnych planów pracy uczniów – zmodyfikowana i wywieszona na gazecie ściennej w formie tygodniowego planu pracy klasy. Możliwa jest również inna kolejność we wzajemnym ustalaniu planu pracy: na przykład najpierw wspólne zaprojektowanie tygodniowego rozkładu pracy, a później dostosowywanie się do niego uczniów i ewentualna modyfikacja na karcie planu indywidualnego.

⁷ H. S e m e n o w i c z: *Celestyn Freinet i jego dzieło pedagogiczne*. W: *O szkołę ludową. Pisma wybrane*. Wybór i oprac. A. L e w i n, H. S e m e n o w i c z. Wrocław 1976, s. XXVIII–XXXVIII.

⁸ M.-N. L e m a î t r e: *Apport sur le rôle de la communication dans l'apprentissage*. „Synadec” 1997, n° 68, s. 21.

W pierwszej fazie pracy w klasie freinetowskiej zostają udzielone odpowiedzi na podstawowe pytania:

Kto podejmuje komunikację w klasie? – nauczyciel, uczeń.

Co mówią? Co komunikują? – proponują działania, tematykę, sposoby realizacji.

Do kogo kierują swoje komunikaty? – do uczniów, do uczniów i nauczyciela.

Gdzie i kiedy odbywa się owo porozumiewanie się? – w klasie, na początku cyklu zajęć.

Dlaczego (w jakim celu) te osoby komunikują się? – aby zaplanować cykl zajęć w związku z wybranym celem, wyznaczonymi zadaniami.

Jak odbywa się to porozumiewanie się? – za pomocą miesięcznego, tygodniowego i indywidualnego planu pracy, przedstawionego przez nauczyciela na odpowiednich planszach, oraz kart planu pracy indywidualnej ucznia.

Jakim rezultatem kończy się komunikacja w fazie planowania? – zarówno nauczyciel, jak i uczniowie wiedzą, w jakim kierunku podążać. Można więc mówić o wysokim stopniu uświadomienia celów działań i wszystkich elementów z nimi związanymi (na przykład techniki pracy, czasu pracy).

Po fazie wstępnej następuje realizacja planów. Ten etap obejmuje w klasie freinetowskiej takie techniki pracy, jak: swobodne teksty, korespondencja, gazetka klasowa, kronika klasy, fiszki samokontrolne, fiszki poszukujące. Gdyby posłużyć się terminem zaproponowanym przez W. Kojśa w jego teorii uczenia się poprzez działanie, wszystkie te techniki można by objąć jednym określeniem – „działania realizacyjne”⁹.

Zanalizuję kilka technik pracy pod kątem ich cech komunikacyjnych w klasie i środowisku.

Swobodne teksty, które zaspokajają naturalną potrzebę wyrażania swoich uczuć przez dzieci, są istotnym elementem w koncepcji pedagogicznej C. Freineta. Pomijając wszelkie szczegóły związane z praktycznym stosowaniem tej techniki pracy w klasie, pragnę zwrócić uwagę na jej komunikacyjny aspekt. Autorem tekstu jest uczeń, który wyrażając swoje uczucia w dowolnej formie literackiej, pisemnie zwraca się do odbiorców – swoich kolegów z klasy. Na tym etapie pracy następuje porozumiewanie się nauczyciela i uczniów. Nauczyciel ma niewielki wpływ na wybór najlepszego tekstu. Jego rola polega na podtrzymywaniu poprawnej merytorycznie rozmowy uczniów o napisanych przez nich tekstach. W większym zakresie włącza się do pracy związanej z dokonywaniem korekty wybranego tekstu – jego instruktą co do poprawnej pisowni staje się nieodzowny. Wtedy dopiero ma możliwość tak ukierunkować pracę (najczęściej poprzez stawianie pytań), aby osiągnąć cele wynikające z programu nauczania.

Poprawiony przez wszystkich uczniów tekst może być zamieszczony w liście do korespondentów, w gazecie klasowej czy kronice klasy. Krąg odbiorców wia-

⁹ W. K o j ś: *Przyczynek do rozważań o pedagogice obiektywnej*. W: *Dylematy metodologiczne pedagogiki*. Red. T. L e w o w i c k i. Warszawa–Cieszyn 1995, s. 40–41.

domości poszerza się więc o dzieci z innych szkół, innych miast. Jeśli zaś teksty uczniów zostaną wydane w formie książek lub albumów i wypożyczone rodzicom, komunikaty trafią także do najbliższego środowiska – rodziców, rodzeństwa, dziadków, a ci odbiorcy są najważniejszymi partnerami klasy w organizowaniu jej życia. Przykładem mogą być zebrania klasowe rodziców, które – w tradycyjnym wydaniu – są często odbierane jako nudny i niezbyt przyjemny obowiązek. Zebranie w klasie freinetowskiej nabiera cech spotkania przyjaciół, którzy wspólnie zastanawiają się, jak ulepszyć proces edukacji w tejże klasie.

Chociaż komunikat nadany jest w pisemnej formie, wydawałoby się – jednokierunkowej, prowokuje jego odbiorców do skierowania informacji zwrotnej (do uczniów). Odbywa się to w formie dialogów na płaszczyźnie: rodzic – nauczyciel, nauczyciel – rodzic, rodzic – uczeń, uczeń – rodzic albo pośrednio: nauczyciel – uczeń, uczeń – nauczyciel (gdy zarówno jedna, jak i druga osoba przekazuje opinie odbiorcy komunikatu). Natomiast pisemny zwrot informacji klasa uzyskuje od swoich zaprzyjaźnionych korespondentów, którzy nierzadko oceniając nadesłane teksty, piszą także własne i przesyłają partnerom.

Oto podsumowanie kolejnego etapu procesu porozumiewania się uczniów i nauczyciela w klasie freinetowskiej:

Kto mówi? – a raczej – *Kto pisze?* – uczniowie.

Co piszą? – swobodne teksty.

Dla kogo je piszą? – dla siebie, dla kolegów, dla rodziców.

Gdzie i kiedy piszą uczniowie swobodne teksty? – w klasie: w ramach czasu przeznaczanego na pracę indywidualną jako zaplanowany element w toku wspólnych działań lub na koniec cyklu zajęć jako ich podsumowanie; w domu – często bezpośrednio po przeżyciu jakiegoś wydarzenia.

Dlaczego (w jakim celu) uczniowie piszą? – aby wyrazić swoje uczucia; aby poinformować innych o swoich uczuciach, przeżyciach.

W jaki sposób uczniowie piszą swobodne teksty? – w dowolnej formie literackiej: proza (opowiadanie, bajka), poezja (wiersz, piosenka, wyliczanka).

Co dzieje się z tekstami i jaka jest korzyść z pisania ich? – (1) zamieszczone zostają w gazetce klasowej, liście do korespondentów, kronice klasowej, albumie lub książce klasowej; (2) uczniowie mają możliwość zdobycia zaplanowanych sprawności (proza, poezja, bajkopisarstwo czy poprawność ortograficzna); (3) w naturalny sposób przebiega zarówno proces komunikacji z nauczycielem, kolegami z klasy, rodzicami i korespondentami, jak i proces nabywania umiejętności pisania (poprawnego pod względem ortografii i gramatyki).

Działania wcześniej zaplanowane powinny być podsumowane na koniec całego cyklu zajęć. Takie podsumowanie jest także formą komunikowania się. Przed jego omówieniem chciałabym skomentować rolę gazetki wychowawczej, stanowiącej pewną formę oceny i samooceny uczniów oraz nauczyciela. Nadawcą informacji może być uczeń i nauczyciel, adresatem natomiast bywa uczeń, grupa uczniów i nauczyciel. Informacje są zamieszczane w wybranej kolumnie gazetki

wychowawczej, która może być zatytułowana rozmaicie: *Gratulujemy; Dziękujemy; Krytykujemy; Życzymy sobie*. Wszystkie uwagi są odczytywane w klasie podczas zebrania, kiedy to odbywa się podsumowanie i finalizowanie działań z całego cyklu zajęć.

W czasie tego spotkania następuje również samoocena pracy uczniów. Dokonują jej na podstawie karty planu, na której zaznaczają zrealizowane projekty. Atrakcyjnym narzędziem pracy staje się karta samooceny, którą uczniowie uzupełniają cyklicznie co tydzień. Proponują swoją ocenę, prezentują ją innym uczniom i nauczycielowi, rozmawiają o niej z rodzicami. Komunikacja znowu staje się bogatsza, obejmuje wszystkie zainteresowane strony procesu edukacji. Co ważniejsze – nauczyciel jako rzeczywisty partner uczniów także dokonuje samooceny. Podsumowuje swoje plany, informuje o stopniu ich zrealizowania, o swoim zadowoleniu lub rozczarowaniu z pracy własnej i podopiecznych.

Zebranie klasowe stanowi szczególnie przejaw życia w klasie freinetowskiej, opartego głównie na demokratycznych zasadach udziału w procesie porozumiewania się co do działań edukacyjnych. Przy wspólnym „stole obrad” na równych prawach zasiadają uczniowie i nauczyciel. Jeden z uczniów przyjmuje rolę kierownika, który przewodzi indywidualnemu, zespołowemu i ogólnemu ocenianiu działań. Dopuszcza do dyskusji chętnych uczniów i nauczyciela. Warto w tym miejscu przytoczyć jakże znamienne dla pedagogiki słowa C. Freineta, określające rolę nauczyciela w klasie: „Zejdźcie na poziom dzieci, aby razem z nimi pracować, bawić się, patrzeć na świat w zasięgu ich wzroku, reagować zgodnie z ich rytmem.”

Słowa te dotyczą całości działań uczniów w klasie, także etapu „prezentacji”, podczas których nadawcami są uczniowie, odbiorcami zaś jak zwykle pozostali uczniowie z klasy oraz nauczyciel. Jest to czas przeznaczony na przedstawienie wytworów własnej pracy. Uczniowie informują wtedy o swoich sukcesach, związanych na przykład ze zrealizowaniem zadań zaplanowanych w fiszkach samokontrolnych czy poszukujących, czytają referaty lub swobodne teksty, aby zdobyć zaplanowane przez siebie sprawności. Owe „prezentacje” mogą odbywać się bezpośrednio przed zebraniem klasowym, ale także systematycznie, w ustalonym wcześniej dniu tygodnia.

Dobre porozumienie się nauczyciela z uczniami sprzyja właściwej, efektywnej pracy. Nie może być mowy o jakimkolwiek nowatorskim działaniu edukacyjnym, jeśli ten właśnie warunek nie zostanie spełniony. Uczniowie okazują zainteresowanie tym, co się dzieje w klasie, jeśli są rzeczywistym podmiotem lub współpodmiotem w procesie nauczania. Opisywane techniki pracy uaktywniają uczniów do działania zgodnie z ich zainteresowaniami i potrzebami, a jednocześnie ułatwiają im komunikację ze sobą i nauczycielem. Praca jest chętnie przez nich podejmowana, a to z kolei zapewnia osiągnięcie sukcesów w zdobywaniu wiedzy i umiejętności.

Spróbuję wykazać, co nauczyciel jako kierownik procesu nauczania – uczenia się, komunikujący się na co dzień z uczniami w różnych sprawach, może osiągnąć dzięki zastosowaniu freinetowskiej koncepcji pracy. Zanalizuję niektóre wyniki badań empirycznych, które przeprowadziłam we wrześniu 1997 roku wśród uczniów klasy VIIa Szkoły Podstawowej nr 4 w Żorach. Z grupy 26-osobowej, z którą pracowałam w czasie jej pierwszych czterech lat pobytu w szkole, pozostało 24 uczniów, których poprosiłam o odpowiedź na pytania i zadania zawarte w przygotowanym w tym celu kwestionariuszu. Zdaję sobie sprawę, że liczba ta nie jest wystarczająca w świetle wymagań metodologicznych. Uważam jednak, że należało skorzystać z tej możliwości, aby zapytać prawie dorosłe osoby o to, jak z perspektywy czasu oceniają freinetowski styl pracy podczas ich edukacji wczesnoszkolnej.

Odnosząc się jeszcze raz do wcześniejszej charakterystyki niektórych technik pracy w tejże klasie, stwierdzam, że prawidłowa komunikacja między nauczycielem a uczniami jest możliwa dzięki zaistnieniu kilku warunków. Jeden z nich to właściwa atmosfera pracy, w której współdziałają obie strony relacji, prowadząc dialog w związku z różnymi interesującymi je sprawami. Z 24 odpowiedzi na pytanie: Jaka atmosfera pracy panowała w klasie I, II, III i IV? – 21 osób potwierdza, że była ona bardzo dobra (co stanowi 87,5% ogólnej liczby badanych uczniów), a 3 określiły ją jako dobrą (12,5%).

Klimat w klasie sprzyjający podejmowaniu dialogu przez nauczyciela i uczniów zależy m.in. od demokratycznego stylu pracy. 16 uczniów (66,7%) przyznało, że właśnie tego typu styl pracy panował w czasie ich edukacji wczesnoszkolnej. 8 uczniów (33,3%) określiło go jako liberalny. Tak więc wszyscy uczniowie przyznali, że mieli możliwość wypowiadania się, a także przyjmowania różnych ról – nierzadko roli kierownika zespołu (w miejsce nauczyciela).

Z demokratycznym stylem pracy w klasie freinetowskiej wiąże się ściśle problem podmiotowości uczniów. Uczniowie traktowani podmiotowo w procesie edukacyjnym urastają do roli decydentów¹⁰, osób mających istotny głos w sprawie dla nich najistotniejszej. 4 uczniów (16,7%) stwierdziło, że zawsze mieli wpływ na podejmowanie decyzji co do tematu zajęć, sposobów pracy, czasu jej wykonania, 7 (29,2 %) odpowiedziało, że bardzo często, a 10 (37,5%) – że często wpływali na takie decyzje.

Skoro podejmowali decyzje, to znaczy, że najpierw komunikowali się między sobą, a następnie z nauczycielem. Proces porozumienia ułatwiał im uzgodnienie wspólnego zdania na jakiś temat, najczęściej jednak w związku z podjęciem decyzji o działaniu przybliżającym do wyznaczonego celu. Porozumienie przebiegało stopniowo – od dyskusji w grupie, do rozmów z całą klasą, a na koniec z nauczycie-

¹⁰ To określenie zaczerpnęłam z pracy: B. D y m a r a: *Ocena i kontrola szkolna a problemy autokreacji*. W: *Kształcenie, wychowanie i opieka w obliczu przemian. Raport nr 6: Funkcjonowanie szkoły w zakresie kształcenia. (Kształcenie dla rozwoju)*. Poznań–Cieszyn 1991, s. 152.

lem. Uprawnia to do stwierdzenia, że efektem właściwej komunikacji w klasie jest uświadomienie sobie przez uczniów ich własnych możliwości w związku z podejmowaniem działań edukacyjnych. Dzięki zapewnieniu im odpowiedniego klimatu w klasie, mogli współdecydować o działaniach swoich i kolegów. Mogli także wpływać na zmianę działań nauczyciela lub podejmowanie przez niego nowych czynności. Ponadto poznawali różnorodne sposoby docierania do informacji i włączania ich w strukturę swojej wiedzy. Wypowiedzi badanych uczniów, wychowanków klasy freinetowskiej, stanowią więc argument za tym, że warto odejść od utartego wzoru prowadzenia lekcji, od tradycyjnego encyklopedyzmu w przyswajaniu wiadomości. Okazuje się bowiem, że właściwa komunikacja między nauczycielem i uczniami może stanowić podstawę partnerskiego stylu pracy w klasie, a to z kolei warunkuje podejmowanie przez uczniów świadomych działań edukacyjnych, organizowanych zarówno w szkole, jak i poza nią.

Uczniowie doceniają efekty stosowania freinetowskich technik pracy, w szczególności nabycie umiejętności wyrażania swoich opinii, komunikowania się z innymi ludźmi. Oto kilka przykładowych wypowiedzi badanych uczniów: *Nauczyłam się wyrażać swoje zdanie; Teraz nie wstydzę się rozmawiać w towarzystwie, w różnych sytuacjach i na każdy temat; Nauczyłam się bardzo dużo rzeczy związanych ze szkołą, pracą w grupach, koleżeństwem.*

Wśród odpowiedzi na pytanie o oczekiwania uczniów wobec szkoły podstawowej znalazło się również wiele interesujących stwierdzeń. Warto je porównać z zapisami w ustawie o reformie systemu oświaty w Polsce. Wiele z nich dotyczy szeroko pojętego problemu komunikacji. Uczniowie klas VIII są świadomi, jak ważna jest umiejętność porozumiewania się z ludźmi z najbliższego środowiska, jak też korzystania z różnorodnych źródeł wiedzy za pośrednictwem mediów.

Oto czego, zdaniem badanej grupy uczniów, powinna się nauczyć młodzież w szkole podstawowej:

- życia we wspólnocie,
- życia w społeczeństwie,
- współpracy,
- radzenia sobie w trudnych sytuacjach,
- kulturalnego porozumiewania się,
- rozmawiania z innymi ludźmi na ciekawe tematy.

Jest oczywiste, że współczesna młodzież rozumie istotę życia w społeczeństwie demokratycznym, do którego chce być przygotowana poprzez odpowiednią edukację. Ciekawa w tym kontekście staje się definicja zaproponowana przez UNESCO, zgodnie z którą edukacja to „zorganizowana i trwała komunikacja mająca na celu uczenie się”¹¹.

¹¹ A. C i c h o c k i: *Wybrane aspekty organizacji procesu edukacyjnego w kontekście reguł komunikacji*. W: *Mysł pedeulogiczna...*, s. 287.

Komunikacja, porozumiewanie się ludzi ze świadomym stosowaniem różnorodnych kodów werbalnych i niewerbalnych, staje się więc środkiem osobistego rozwoju jednostki. Już od najmłodszych klas należy wpajać uczniom umiejętności komunikacyjne, które ułatwią im funkcjonowanie w społeczeństwie. Takie możliwości stwarza edukacja w klasie freinetowskiej. Oprócz wielu form ekspresji (plastycznej, muzycznej, ruchowej) uczniowie uczą się dyskusowania z zachowaniem tolerancji, wolności, pluralizmu i w poczuciu współdziałania na rzecz rozwoju wspólnoty klasowej¹², a więc i komunikacyjnej. W konsekwencji klasa freinetowska staje się środowiskiem sprzyjającym podejmowaniu różnorodnych działań edukacyjnych.

¹² H. M a k b o u r: *Développer chez l'élève l'habileté à dialoguer*. „Vie Pédagogique” 1998, n° 106, s. 11.